

راهکارهای تقویت دوستی و تعامل بین فرزندان در خانواده های پر جمعیت

سعیده نظری^۱

چکیده

در خانواده‌های پرجمعیت، تقویت دوستی و تعامل بین فرزندان امری حیاتی است که به استحکام روابط خانوادگی و پرورش مهارت‌های اجتماعی کودکان می‌انجامد. عدم توجه به این موضوع می‌تواند منجر به بروز تنش، حسادت و ضعف در روابط بین فرزندان شود. از این رو، ارائه راهکارهای کاربردی برای والدین ضروری است تا بتوانند محیطی سالم و دوستانه را برای فرزندان خود فراهم کنند. در این مطالعه، راهکارهای علمی و عملی برای تقویت دوستی و تعامل بین فرزندان تدوین شده است. راهکارهای علمی شامل گفتگو با کودک، الگوسازی، آموزش فضای شخصی و حریم خصوصی، و آموزش مهارت همدلی و همدردی هستند. این روش‌ها بر اساس اصول تربیتی، روانشناسی و آموزه‌های دینی طراحی شده‌اند تا کودکان در محیطی پر از درک متقابل و الگوی صحیح رشد کنند. راهکارهای عملی نیز شامل مقایسه نکردن و توجه به خصوصیات اخلاقی متفاوت، رعایت عدالت و دوری از تبعیض، رعایت فاصله سنی مناسب، کارهای گروهی و برقراری بازی‌های دسته‌جمعی، و ایجاد محیط امن برای تخلیه هیجانات هستند. این روش‌ها به والدین کمک می‌کنند تا با برنامه‌ریزی صحیح، محیطی امن و صمیمی را برای فرزندان ایجاد کنند و روابط دوستانه بین آنها را محکم‌تر سازند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که اجرای این راهکارها نه تنها به تقویت دوستی و تعامل بین فرزندان می‌انجامد، بلکه به رشد شخصیت و سلامت روان آنها نیز کمک می‌کند.

کلیدواژه‌ها:

تربیت فرزند، تعامل بین فرزندان، تقویت دوستی، خانواده‌های پرجمعیت، همدلی بین فرزندان.

سطح ۲ عمومی مدرسه علمیه حضرت زینب استان یزد ۱. zmo8768@gmail.com

مقدمه

امروزه در بین خانواده‌های ایرانی، به دلیل نبود مهارت کافی، بیشترین تعامل اعضای خانواده، به ویژه فرزندان، در خارج از فضای خانواده شکل می‌گیرد. این موضوع باعث شده است که بسیاری از کودکان و نوجوانان در معرض آسیب‌هایی مانند گرفتار شدن در فضای مجازی و معاشرت با دوستان ناباب قرار گیرند. اولین آسیبی که به آنها وارد می‌شود، دوری از ارزش‌ها و درگیر شدن در ناهنجاری‌هاست. قطعاً چنین خانواده‌هایی با مشکلاتی روبرو هستند و فرزندان برای حل این چالش‌ها دچار استیصال می‌شوند. آنها به دنبال راه‌های نامتعارف و نسنجیده برای حل چالش‌ها هستند و از دوستانشان برای حل این درگیری‌ها کمک می‌طلبند. در این شرایط، والدین دچار سردرگمی می‌شوند و این باعث می‌شود که فرزندان روز به روز از کانون خانواده فاصله بیشتری بگیرند.

با این حال، اگر جریان تعامل و صمیمیت در خانواده درون‌زا باشد و ارتباط خوبی بین اعضای خانواده وجود داشته باشد، ارزش‌ها و هنجارها از والدین به طور دقیق به فرزندان و از فرزندان بزرگتر به فرزندان کوچکتر منتقل می‌گردد. فرزندان ناخودآگاه برای حل چالش‌ها از اعضای خانواده، به ویژه پدر و مادر خود، کمک می‌گیرند. اینجاست که می‌توان بهترین راه تربیت را داشت، زیرا روح و ذهن فرزندان پاک و عاری از هرگونه خوبی و بدی است. به عبارت دیگر، تقویت تعامل و صمیمیت درون خانواده نه تنها به حل مشکلات کنونی کمک می‌کند، بلکه زمینه‌ساز تربیت نسلی سالم و متعهد است. از این رو، آموزش مهارت‌های ارتباطی به والدین و ایجاد فضای دوستانه در خانواده می‌تواند گامی موثر در جهت پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و تقویت ارزش‌های اخلاقی باشد. بنابراین، لازم است والدین مهارت کافی برای تربیت و ایجاد ارتباط و تقویت صمیمیت بین فرزندان را داشته باشند.

علی رغم جستجوهای فراوانی که صورت گرفت منبعی با این عنوان پیدا نشد، اما در ارتباط با این موضوع منابعی یافت شد که عبارتند از:

۱. کتاب «خارهای گل شده و گل‌های خار شده: نقش محبت در تربیت فرزند»، به نویسندگی محسن عباسی ولدی، قم: آیین فطرت، چاپ ۱۸، ۱۴۰۰ که در آن به صورت کلی به نقش محبت در تربیت فرزند پرداخته شده است درحالی‌که در این مقاله به صورت جزئی به نقش توحید در حل مشکلات خانوادگی می‌پردازد.

۲. کتاب «من دیگر ما» از محسن عباسی ولدی با عنوان «فرزند از ما جدا نیست؛ او خود ما است اما در اندازه‌های کوچک‌تر» در سال ۱۳۹۴ نوشته شده که به صورت کلی به موضوع نقش محبت در

تربیت اسلام پرداخته است اما در پژوهش حاضر، به صورت جزئی، موضوع راهکارهای تقویت دوستی و تعامل بین فرزندان در خانواده های پر جمعیت مورد بررسی قرار گرفته شده است.

۳. کتاب دیگری با عنوان «من دیگر ما (جلد سوم)» به محسن عباس ولدی، بی جا: انتشارات جامعه الزهرا، چاپ چهارم، ۱۳۹۳ که در آن به طور کامل در مورد آزادی و روابط والدین و کودکان بحث شده است اما در این مقاله در مورد راهکارها برای تعامل بیشتر کودکان در خانه با یک دیگر بحث شده است.

۴. پایان نامه ای با عنوان «تعدد فرزند و نقش آن در رشد و تربیت خانواده از دیدگاه آیات و روایات» توسط سید شهاب الدین مدرس وامقی، در مقطع کارشناسی ارشد، دانشگاه یزد، پردیس علوم انسانی و اجتماعی، دانشکده الهیات سال ۱۳۹۹ ارائه شده است که در این پایان نامه به دیدگاه قرآن و روایات و مفسران شیعه و اهل سنت در مورد تعدد فرزند پرداخته و به تأثیرات آن در رشد و تربیت خانواده اشاره کرده تا والدین به فرزندآوری ترغیب شوند و نسبت به این موضوع نگران نباشند، اما در مقاله پیش رو، به خانواده های فعال در عرصه فرزندآوری راهکارهایی ارائه می دهد تا بتوانند دوستی و تعامل هرچه بیشتر را بین فرزندان خود برقرار نمایند.

۵. مقاله «بررسی رابطه بین کارکرد خانواده، سبکهای فرزند پروری والدین و جو عاطفی خانواده با عملکرد تحصیلی دانش آموزان دختر مقطع متوسطه شهرستان دره شهرستان ایلام»، به قلم مهری رجبی، مجله: روانشناسی و علوم رفتاری ایران «بهار ۱۳۹۷ - شماره ۱۳ (جلد اول) (۸ صفحه - از ۵۵ تا ۶۲) که در آن به صورت کلی به بررسی رابطه جو عاطفی خانواده با عملکرد تحصیلی دانش آموزان پرداخته شده، اما در تحقیق حاضر به صورت جزئی به تقویت دوستی و تعامل بین فرزندان پرداخته است.

۶. مقاله ی تربیتی از مصطفی محامی، حسین مولودی با عنوان «بررسی فقهی بایدها و نبایدهای تربیت عاطفی فرزندان در سبک زندگی اسلامی» در سال ۱۳۹۴ نوشته شده که به موضوع وجوب محبت از طریق معتبر بودن روایات پرداخته است؛ اما در این مقاله به موضوع راهکارهای تقویت دوستی و تعامل بین فرزندان در خانواده های پر جمعیت پرداخته شده است.

محقق در این پژوهش به دنبال پاسخ دادن به این سوال مهم است که چگونه می توان تعامل و دوستی بین فرزندان را افزایش داد؟ راهکارهای تقویت تعامل و دوستی بین فرزندان در خانواده های پر جمعیت دارای ابعاد گوناگونی است که در این مقاله بدان پرداخته خواهد شد.

الف) راهکارهای علمی تقویت دوستی و تعامل بین فرزندان

دوستی و تعامل مثبت بین فرزندان نه تنها به تقویت روابط خانوادگی کمک می‌کند، بلکه در رشد اجتماعی، عاطفی و شناختی آنها نیز نقش بسزایی دارد. برای تقویت این روابط، می‌توان از راهکارهای علمی و عملی زیر بهره برد:

۱. گفت‌گو با کودک

در دنیای امروز، تقویت روابط بین فرزندان و ایجاد محیطی پر از محبت و درک متقابل، یکی از دغدغه‌های اصلی والدین است. برای دستیابی به این هدف، شناخت نیازهای کودکان در سنین مختلف و به کارگیری روش‌های صحیح ارتباطی، امری ضروری به نظر می‌رسد.

معمولاً پدر و مادرها تصور می‌کنند که فرزندان تا رسیدن به سنین جوانی، درک کاملی از مسائل ندارند. همین باور، یکی از دلایل اصلی کم‌رنگ شدن یا نبود فرهنگ گفتگو در خانواده‌های امروزی است.^۱

کودکان از سن هفت سالگی به بعد، نیازمند توجه بیشتر از سوی والدین هستند و آمادگی لازم برای یادگیری را دارند. برای تقویت ارتباط بین فرزندان، توصیه می‌شود که والدین زمان بیشتری را با فرزندان بزرگتر سپری کنند و آنها را در جریان مسائل مربوط به فرزندان کوچکتر قرار دهند. این گفتگوها نه تنها آگاهی فرزندان بزرگتر را افزایش می‌دهد، بلکه به شکل‌گیری شخصیت آنها نیز کمک می‌کند.^۲

وقتی فرزند بزرگتر احساس کند که در فرایند تربیتی خانواده مشارکت دارد، رفتارهای مسئولانه‌تری از خود نشان می‌دهد. این امر می‌تواند به تقویت حس مسئولیت‌پذیری و درک متقابل بین فرزندان منجر شود.

گفتگو با کودکان، به ویژه فرزندان بزرگتر، نقش حیاتی در تقویت دوستی و تعامل بین آنها ایفا می‌کند. از طریق گفتگو، کودکان احساس می‌کنند که مورد توجه و اعتماد والدین هستند، و این امر به شکل‌گیری شخصیت آنها و تقویت حس مسئولیت‌پذیری کمک می‌کند. محبت و درک متقابل، پایه‌های اصلی برای ایجاد ارتباط سالم و دوستانه بین فرزندان است.

۱. عباسی ولدی، تا ساحل آرامش، ج ۳، ص ۱۹.

۲. عباسی ولدی، من دیگر ما (جلد سوم)، ص ۱۳۸.

۲. الگوسازی

نیاز انسان‌ها به الگو و مصادیق عینی در زندگی بر کسی پوشیده نیست. بدیهی است اگر این نیاز از مسیر صحیح خود تغذیه نگردد، عناصر دیگر در جامعه هستند تا از این عطش انسان سوءاستفاده کنند و آن را از مسیرهای نادرستی سیراب سازند. پس یک والد آگاه می‌داند که کمال‌جویی انسان، به ویژه در سنین نوجوانی، سبب می‌شود که به سوی انسان‌های برتر جذب شوند. باید حس آرمان‌گرایانه کودک و نوجوان را توسط اهل بیت علیهم‌السلام بیدار کرد^۱، زیرا ائمه مظهر جمال و کمال الهی‌اند. از جمله روش‌های تربیتی قرآن نیز برای هدایت، معرفی الگوهای شایسته است: «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ...»^۲ بدیهی است که شناسایی و معرفی الگوی مناسب برای کودکان و نوجوانان و بیان شرح زندگی و ماجراهای تلخ و شیرین آنان می‌تواند در بیدارسازی و هوشیارسازی کودکان تاثیرگذار باشد^۳.

نکته مهمی که والدین آگاه به خوبی می‌دانند آن است که اولین الگوی رفتاری که فرزندان قبل از وارد شدن به اجتماع می‌بینند، پدر و مادر است. لذا پدر و مادر باید به عنوان الگوی فرزندان خود به این نکته توجه داشتند که فرزندان ما گوش نمی‌دهند تا یاد بگیرند، بلکه می‌بینند تا یاد بگیرند. آنها نحوه گفتار و رفتار ما را با همسر و دیگران می‌بینند و همیشه رفتار ما را در زمان‌های خاص در ذهن نگه می‌دارند تا در آینده احساس بلاتکلیفی نکنند^۴.

کودک از زمان تولد به مادر بسیار وابسته و مادر را مرکز آمال خود می‌بیند. از ماه‌های بعد پدر هم به تدریج وارد زندگی او می‌شود. او مادر را مظهر عشق و محبت و ارضای نیازهای خود می‌بیند و پدر را مظهر علم و قدرت و عدل و اجرای قانون می‌شناسد. هر جا که احساس خطر کند به پدر پناه می‌برد و جایی که به محبت نیاز داشته باشد خود را به آغوش مادر می‌رساند و دوست دارد همواره از آنها تقلید کند و خود را همانند آنها سازد. پس یک پدر و مادر آگاه با یادگیری و به کار بستن مباحث تربیتی در زندگی، از همان ابتدا الگوی مناسب برای فرزندان خود می‌شوند. چه زیباست کلام امام علی علیه‌السلام که خطاب به فرزندش امام حسن مجتبی علیه‌السلام می‌فرماید:

۱. مخبر با همکاری جمعی از خواهران طلبه، ریحانه بهشتی، ص ۲۵۰.

۲. احزاب: ۲۱.

۳. نحوی، نقش خانواده در پیشگیری از انحرافات، ص ۱۵۹.

۴. شاه محمدپور، چگونه فرزندان خود را درک کنیم، ص ۱۴۴.

والدین آگاه همواره می‌کوشند تا محیط خانه را برای تخلیه انرژی فرزندان خود امن کنند و از حساسیت‌های افراطی و سخت‌گیری‌های زیاد بپرهیزند. آنها اجازه می‌دهند فرزند در هفت سال اول زندگی پیوسته در حال بازی و تجربه کردن باشد. برای این منظور، باید در انتخاب وسایل خانه، چیدن وسایل، انتخاب محل زندگی، محل بازی و غیره دقت لازم را داشته باشند تا نور چشمی‌هایشان و خودشان دچار سختی و زحمت نشوند.

بنابراین، ایجاد محیط امن برای تخلیه هیجانات کودکان، نه تنها به آرامش مقطعی و دائمی آنها می‌انجامد، بلکه پایه‌های دوستی و تعامل بین فرزندان را نیز محکم می‌کند. با رعایت این نکات، کودکان می‌توانند انرژی خود را به صورت سالم تخلیه کنند و در کنار هم، روابطی صمیمانه و دوستانه برقرار نمایند. این امر به رشد شخصیت و سلامت روان آنها کمک می‌کند و محیط خانواده را به مکانی پر از شادی و همکاری تبدیل می‌کند.

نتیجه‌گیری

در خانواده‌های پرجمعیت، تقویت دوستی و تعامل بین فرزندان امری حیاتی است که نه تنها به استحکام روابط خانوادگی می‌انجامد، بلکه پایه‌های یک زندگی اجتماعی سالم را برای کودکان فراهم می‌کند. پرداختن به این موضوع از آن رو اهمیت دارد که فرزندان در محیطی پر از صمیمیت و همکاری رشد کنند و مهارت‌های اجتماعی خود را در کنار خواهران و برادرانشان پرورش دهند. در این راستا، راهکارهای عملی و علمی متعددی وجود دارد که هر کدام نقش موثری در تقویت دوستی و تعامل بین فرزندان ایفا می‌کنند که به شرح زیر است:

راهکارهای علمی:

۱. گفتگو با کودک: ایجاد فضای گفتگو و درک متقابل بین فرزندان، به ویژه با فرزندان بزرگتر، باعث آگاهی و شکل‌گیری شخصیت آنها می‌شود.
۲. الگوسازی: معرفی الگوهایی مانند اهل بیت علیهم‌السلام و رعایت رفتار الگووارانه توسط والدین، به تقویت دوستی و تعامل بین فرزندان کمک می‌کند.
۳. آموزش فضای شخصی و حریم خصوصی: آموزش حریم شخصی به کودکان، به آنها کمک می‌کند تا حدود خود و دیگران را محترم شمارند و روابط سالمی برقرار کنند.
۴. آموزش مهارت همدلی و همدردی به کودک: تربیت فرزندان بر اساس همدلی و درک احساسات یکدیگر، روابط عمیق و دوستانه را بین آنها مستحکم می‌سازد.

راهکارهای عملی نیز شامل موارد زیر می‌باشد:

۱. مقایسه نکردن و توجه به خصوصیات اخلاقی متفاوت: پرهیز از مقایسه‌های نابجا و توجه به تفاوت‌های فردی، محیطی امن و صمیمی ایجاد می‌کند.
۲. رعایت عدالت و دوری از تبعیض: پرهیز از تبعیض و رعایت عدالت در رفتار با فرزندان، باعث کاهش حسادت و تقویت روابط دوستانه می‌شود.
۳. رعایت فاصله سنی مناسب: انتخاب فاصله سنی مناسب بین فرزندان، زمینه را برای همبازی شدن و درک متقابل آنها فراهم می‌سازد.

۴. کارهای گروهی و برقراری بازی‌های دسته‌جمعی: طراحی بازی‌های گروهی و تقسیم کارها به صورت گروهی، تعامل و روابط دوستانه بین فرزندان را محکم‌تر می‌کند.

۵. ایجاد محیط امن برای تخلیه هیجانات: فراهم کردن محیطی امن برای تخلیه انرژی کودکان، به آرامش آنها و تقویت روابطشان می‌انجامد.

با اجرای این راهکارها، خانواده‌های پرجمعیت می‌توانند محیطی پر از دوستی، همکاری و صمیمیت را برای فرزندان خود فراهم کنند و آنها را در مسیری سالم و سازنده پرورش دهند.

فهرست منابع

* قرآن کریم.

* نهج البلاغه.

* کلیات سعدی.

کتاب‌های فارسی

۱. اسماعیلی یزدی، عباس، فرهنگ تربیت، قم: دلیل ما، ۱۳۹۰.
۲. جوهری، شکیبا سادات، گفتارهایی درباره روابط والدین با کودکان، قم: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۸.
۳. حسینی، داوود، راهکار برقراری روابط سالم و سازنده در خانواده، قم: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۴.
۴. دانشمند، مهدی، تربیت خانواده با تکنیک‌های قرآنی، بی‌جا: مهدی دانشمند، ۱۴۰۰.
۵. رفیعی محمدی، ناصر، رزق معنوی؛ معارف قرآنی روایی، قم: عطش، ۱۳۹۶.
۶. ساداتیان، سید اصغر، آذر، ماهیار، مسائل و مشکلات زناشویی و راهکارها (چگونه زندگی مشترک خود را از نو عاشقانه بسازیم)، بی‌جا: انتشارات ما و شما، ۱۳۹۶.
۷. شاه محمدپور، صمد، چگونه فرزندان خود را درک کنیم، قم: میراث انبیا، ۱۳۹۶.
۸. شرفی، محمدرضا، مهارت زندگی در سیره رضوی، مشهد: انتشارات آستان قدس، ۱۳۸۸.
۹. عباسی ولدی، محسن، تا ساحل آرامش، بی‌جا: آیین فطرت، بی‌تا.
۱۰. عباسی ولدی، محسن، من دیگر ما (جلد سوم)، بی‌جا: انتشارات جامعه الزهرا، چاپ ۴، ۱۳۹۳.
۱۱. فلسفی، محمدتقی، کودک از نظر وراثت و تربیت، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۸.
۱۲. مخبر با همکاری جمعی از خواهران طلبه، سیما، ریحانه بهشتی، قم: نورالزهرا، چاپ ۸۱، ۱۳۸۲.
۱۳. منتظری، محمدحسین، فاخری، علیرضا، اخلاق خانواده، تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی نمایندگی ولی فقیه اداره آموزش عقیدتی سیاسی، ۱۳۷۸.
۱۴. مهرانفر، احمد، فرهنگ اخلاقی معصومین علیه السلام، تهران: ناشر مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، جمهوری اسلامی، ۱۳۸۴.
۱۵. نحوی، سیدسیف الله، نقش خانواده در پیشگیری از انحرافات، قم: سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۸.
۱۶. وثوقی، زهرا، ترجمه کتاب آموزش و آرامش به کودکان کالین ایوداور، بی‌جا: شرکت چاپ سهامی خاص، ۱۳۷۱.

کتاب‌های عربی

۱۷. ابن بابویه، محمد بن علی، **من لا یحضره الفقیه**، محقق / مصحح: علی اکبر غفاری، چاپ دوم، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۳ ق.
۱۸. حر عاملی، محمد بن حسن، **وسائل الشیعه**، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام، ۱۴۰۹ ق.
۱۹. عیاشی، محمد بن مسعود، **تفسیر عیاشی**، بی جا: مؤسسه البعثه، ۱۳۷۸.
۲۰. قدری شاذلی هندی، علاءالدین علی بن حسام الدین، **کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال**، بی جا: مؤسسه الرساله، چاپ پنجم، ۱۴۰۱ ق.
۲۱. کلینی، محمد بن یعقوب، **الکافی**، محقق: علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، تهران: دار الکتب الإسلامیه، ۱۴۰۷ ق.
۲۲. مجلسی، محمدباقر، **بحار الأنوار**، بیروت: احیاء التراث العربی، چاپ دوم، ۱۴۰۳ ق.
۲۳. نوری، حسین بن محمد تقی، **مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل**، محقق: مؤسسه آل البيت عليهم السلام، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام، ۱۴۰۸ ق.